

ACADEMIA ROMÂNĂ

Comitetul Român pentru Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii

– Divizia de Istoria Științei –

STUDII ȘI COMUNICĂRI/DIS

Vol. XV/2022

Editura MEGA

STUDII ȘI COMUNICĂRI / DIS

Vol. XV / 2022

STUDII ȘI COMUNICĂRI/DIS

– publicație fondată de acad. Gleb Drăgan –

REDACȚIA:

Director: dr. Dumitru MURARIU
membru corespondent al Academiei Române

Consilier editorial: dr. Valentin MARIN

Redactor șef: Acad. Mihail-Viorel BĂDESCU

Redactor șef adjunct: dr. Tiberiu TĂNASE

Secretar de redacție: C.Ș. Mirela-Adriana ANGHELACHE

Colegiul de redacție: Viorela-Valentina DIMA, Edith-Mihaela DOBRESCU, Emilian M. DOBRESCU, Dan GÎJU, Emil HEDEȘIU, Marian MOȘNEAGU, Alba-Iulia-Catrinel POPESCU, Nicolae ROTAR, Narcis ZĂRNESCU.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine autorilor

Adresa redacției:

Calea Victoriei, nr. 125, camera 31, sectorul 1 București, cod 010071

Adresa web: <http://www.studii.crifst.ro>

Administrator pagină web: Andrei Lămureanu

ACADEMIA ROMÂNĂ
Comitetul Român pentru Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii
– Divizia de Istoria Științei –

STUDII ȘI COMUNICĂRI / DIS

Vol. XV / 2022

EDITURA MEGA
Cluj-Napoca, 2022

Revista este inclusă în baza de date internațională CEEOL

© Autorii, 2022

Responsabilitatea conținutului, interpretărilor și părerilor
exprimate în paginile revistei revine exclusiv autorilor.

ISSN 1844 – 9220
ISSN-L 1844 – 9220

Editura MEGA
Cluj-Napoca
e-mail: mega@edituramega.ro
www.edituramega.ro

*În memoria dlui col (r) dr. ist. Valentin MARIN,
cel care a însuflețit această revistă*

CUPRINS

157 DE LA NAȘTEREA LUI DRAGOMIR HURMUZESCU
100 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI EDMOND NICOLAU
150 DE ANI DE LA MOARTEA LUI ION HELIADE RĂDULESCU

Filofteia REPEZ, Nicolae-Florin PRUNĂU Omagiu savantului român Dragomir Hurmuzescu.....	19
Stan PETRESCU Dragomir Hurmuzescu, remarcabil fizician, inventator, profesor și ctitor al radiofoniei românești.....	35
Eufrosina Otlăcan Edmond Nicolau, 100 de ani de la naștere.....	47
Eufrosina OTLĂCAN Ion Heliade Rădulescu, ctitor al Școlii românești.....	53

EVOCĂRI

Valentin-Stelian BĂDESCU Medici musceleni de altădată – Ovidiu Vlădescu, un medic al unor vremuri demult apuse.....	61
Curcă DUMITRU File din istoria Facultății de medicină veterinară din București. Partea a II-a: 100 de ani de la transformarea Școlii superioare de medicină veterinară în Facultatea de medicină veterinară, arondată între anii 1921 și 1948 Universității din București.....	99
Iorgu PETRESCU, Angela PETRESCU Grigore Antipa – Raportul prezentat în fața Academiei Române despre activitatea sa în timpul ocupației străine a Bucureștilor din Primul Război Mondial	145

Stan PETRESCU Take Ionescu în diplomația și viața politică românească, la cumpăna dintre secolul 19 și începutul secolului 20.....	153
Daniela-Amby OSTAFE, Laura-Alexandra OSTAFE, Laurențiu-Norocel OSTAFE Academician Ana Vasilichia Aslan, inventatoarea produsului Gerovital H3 – Realizare de excepție în știința românească.....	171

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Mirela-Adriana ANGHELACHE Scara Richter, celebra scară de măsurare a mărimii cutremurelor. Istoric și descriere.....	193
Emilian M. DOBRESCU, Edith Mihaela DOBRESCU Influența COVID-19 asupra copiilor și tinerilor – Perspective ale organizațiilor internaționale.....	207
Ștefan GHEORGHE Starea de drept și starea de fapt în România anilor 1944–1947. Considerații privind schimbarea formei de guvernământ a României la începutul regimului comunist.....	215
Eugen SITEANU Șapte secole de generare și regenerare a strategiei acțiunilor rapide	227
Tiberiu TĂNASE Puncte de vedere privind asasinarea marelui istoric român Nicolae Iorga, membru al Academiei Române. Implicarea poliției legionare și a Corpului Muncitoresc Legionar (CML) în asasinat.....	237
Narcis ZĂRNESCU Creierul, câteva procente epistemice. O foarte scurtă istorie a neuroștiințelor. Excurs bibliografic.....	249

PERSONALITĂȚI

Gabriela ANDREI, Mircea-Dragomir ANDREI Dr. Carol Paul Karácsonyi la 80 de ani.....	265
--	-----

Ioan Codruț LUCINESCU Mitiță Constantinescu, susținător constant al industrializării României în perioada interbelică.....	283
<u>Marian Traian GOMOIU</u> , Sanda MAICAN, Dumitru MURARIU Două personalități ale biologiei românești – Profesorul Mihai Băcescu și discipolul său, Marian-Traian Gomoiu.....	295
Ioana PETCU, Andreea Florina RADU, Tiberiu TĂNASE Aspecte mai puțin cunoscute din viața și activitatea lui Henri Coandă.....	309
Alin M. OLĂRESCU Nicolae P. Leonăchescu și Julius Natterer, două modele de organizare a memoriei.....	335

VARIA

Ionel Aurelian COTOBAN Durustorum – Constantiniana Daphne, punte peste Dunăre – Cale a sfinților.....	363
--	-----

SEMNAL EDITORIAL, RECENZII

Mirela Adriana ANGHELACHE Maria Boștenaru Dan (ed.): Heritage, Landscape and Restoration of Historical Gardens (Patrimoniul, Peisajul și Restaurarea Grădinilor Istorice).....	373
Mirela-Adriana ANGHELACHE Ioan Munteanu: „Stradele Brăilei”, „Stradele Brăilei II”, „Piața Traian – kilometrul zero. Povestea unei străzi – Regala”	377
Adrian BAVARU Alexandru Ș. Bologa: Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare Marină „Grigore Antipa” Constanța – Repere.....	383
Valentin-Stelian BĂDESCU Mihail-Nicolae Stanca: Mihail Eminescu și adevărul Sfintei Scripturi, Vol. I și II.....	389

Alexandru Ș. BOLOGA

Tiberiu Tănase (coord.): Ovidiu Boureanu, Petru Ștețcu – Democrație vs.

Totalitarism (manual)395

IN MEMORIAM

Viorel BĂDESCU

Dr. Valentin Marin – o viață dedicată profesiei și Comitetului Român de

Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii.....401

Alin M. OLĂRESCU

Valentin Marin – Un militar de carieră și istoric în slujba Comitetului

Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii al Academiei Române....417

Eugen SITEANU

Omagiu adus domnului dr. Valentin Marin.....427

Mărturii despre domnul dr. Valentin Marin.....431

GRIGORE ANTIPA – RAPORTUL PREZENTAT ÎN FAȚA ACADEMIEI ROMÂNE DESPRE ACTIVITATEA SA ÎN TIMPUL OCUPAȚIEI STRĂINE A BUCUREȘTILOR DIN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Iorgu PETRESCU¹, Angela PETRESCU²

iorgup@antipa.ro; angelap@antipa.ro

ABSTRACT: In order to complete the image of scientist Grigore Antipa, during the critical period of foreign occupation of Bucharest during World War I, we publish a still unknown document regarding his activity as gerent of the Ministry of Agriculture. He was left at the disposal of the Romanian Government to manage the problems that could appear during the foreign occupation of Bucharest. After the end of the war, as other several Romanian officials from that period, Grigore Antipa had to present a report on his activity to the board of the Romanian Academy.

KEYWORDS: Grigore Antipa, World War I, Romanian Academy, occupation, report.

Revenim la subiectul tratat într-o lucrare *Grigore Antipa – un om al datoriei* [1], referitor la activitatea lui Grigore Antipa în perioada ocupației străine și prezentăm noi documente descoperite recent în arhiva Muzeului Național de Istorie naturală „Grigore Antipa”. Legată de vizita făcută la muzeu de către Feldmareșalul August von Mackensen, cităm mențiunea extrem de prețioasă făcută de cel mai apropiat colaborator al lui Antipa de la muzeu, cel căruia Antipa i se confesa cel mai mult după orele de program de la muzeu, geologul Mircea Paucă, făcută în capitolul dedicat muncii sale la muzeu din volumul său de memorii:

¹ Cercetător științific gr.I la Muzeul Național de Istorie Naturală „Grigore Antipa”; membru al Diviziei de Istoria științei a CRIFST al Academiei Române.

² Cercetător științific gr.III la Muzeul Național de Istorie Naturală „Grigore Antipa”; membru asociat al Diviziei de Istoria Științei a CRIFST al Academiei Române.

Fig. nr. 1 – Feldmareșalul Mackensen însoțit de suită, plecând de la Muzeul Antipa.

„Misiunea pentru care fusese lăsat în teritoriul ocupat l-a obligat să aibă dese întrevederi cu feldmareșalul Mackensen, comandantul trupelor de ocupație. Acesta i-a lăsat ca amintire o fotografie (astăzi într-un înaintat stadiu de degradare) (Fig. nr. 1) care îl arată călare în fața „Muzeului de la Șosea”, însoțit de doi aghiotanți și urmat de o escortă tot călare. Fotografia executată în 5.03.1918, îi este trimisă la 21.?.1919, având pe verso cuvintele: „Cea mai bună mulțumire pentru exemplarul lucrării asupra Muzeului de Istorie Naturală, oferit mie cu cea mai mare prietenie și pentru mine în cel mai înalt grad valoroasă (ss) Mackensen (?)” [2].

Din acest fapt, oarecum minor, ne apare mai clară imaginea lui Grigore Antipa ca a unui om cu totul superior, care excedea orice pornire, altfel justificată în oarecare măsură, de a-ți urî dușmanii, un om care știa să întoarcă și celălalt obraz, mai ales într-o asemenea funcție ca aceea pe care o deținea.

Gândim că documentul pe care-l prezentăm va completa portretul savantului prezentat, poate, într-o manieră cam simplistă de unii autori, dacă ne este permis s-o spunem.

În arhiva Muzeului Național de Istorie Naturală „Grigore Antipa” se găsește un document extrem de valoros pentru înțelegerea rolului pe care

l-a jucat Grigore Antipa pe scena politică a țării în perioada ocupației germane a capitalei, și anume: un raport adresat Academiei Române despre activitatea sub ocupația germană. Documentul, șase pagini dactilografiate de autorul lor, este un răspuns al lui Grigore Antipa la cererea Academiei Române de a-și prezenta activitatea desfășurată în această perioadă, activitate care după război a fost intens blamată de o anumită tabără politică. Nu avem cunoștiință dacă acest raport a fost sau nu publicat undeva. De asemenea, menționăm că textul are ortografia și exprimarea veche, fiind conform cu dactilograma lui Grigore Antipa din arhiva muzeului.

„Rap. Ac. R. despre activitatea sub ocupația germană 1918”

DOMNILOR COLEGI,

Deși, pentru prestigiu țării și al celei mai înalte instituțiuni culturale ale ei, cred că unui membru al Academiei Române trebuie să’i fie garantată libertatea gândirei, mă socot totuș dator față de D-voastră care-mi sunteți aici colegi pe viață – să vă dau câteva lămuriri privitoare la activitatea mea în cursul războiului nostru, spre a putea judeca astfel mai în cunoștiință valoarea imputării ce mi s-a adus că în timpul ocupației aș fi fost „funcționar al comandaturii germane”. O fac aceasta nu ca o justificare de care cugetul meu curat îmi spune că nu ar avea nevoie, ci pentru a pune stavilă, măcar la ușele Academiei, unor insinuări rătăcioase ce se caută a se răspândi pe socoteala mea și a se semăna discordia acolo unde trebuie să domine absoluta armonie.

Nu am fost și nu sînt om politic; deci orice aș fi gîndit în privința războiului nu era legat și de o acțiune practică. Deși în împrejurările de la 1916 eram convins – alături de mulți alții – că intrarea noastră de atunci în acțiune era o primejdie pentru țară și că trebuie să rămână în neutralitate, veghind la interesele țării și ale neamului nostru, m’am prezentat totuș în prima zi a mobilizării Ministrului de război, cerînd să mi se dea o întrebuițare. Am fost numit membru în comisia internaților și munca ce am depus’o acolo a fost cred spre cinstea țării.

La evacuarea Capitalei am rămas – cu știința Guvernului – în teritoriul ocupat, spre a continua să’mi îndeplinesc datoria de director al Muzeului de Istorie naturală și de Inspector general al Ministerului de Agricultură. Pe lângă acte oficiale, însărcinări chiar personale din partea Ministrului de război o dovedesc aceasta.

Am rămas în teritoriul ocupat – desi putem lua și eu drumul comod spre

țările neutre – de oarece aveam convingerea că eu, mai mult ca oricare altul, voi avea puțința să fac aci binele; să apăr două treimi din populația noastră de asperitățile unei ocupațiuni dușmane, țara cu instalațiunile ei culturale și fructele propriei mele munci: Muzeul de Istorie naturală și Pescăriile. Am avut această convingere bazat mai cu seamă pe faptul că mi'am petrecut tinerețele în Universitățile germane, unde am conservat întinse relațiuni, și că am publicat 16 lucrări în limba germană prin care mi'am creat un nume în lumea științifică.

În adevăr nu m'am înșelat în așteptările mele și convingerea că rămânînd aci voi avea de îndeplinit o mare misiune spre binele țarei s'a adeverit: Chiar din primele zile Bulgarii au cerut să transporte colecțiile Muzeului de Istorie naturală cu instalațiuni cu tot – la Sofia și numai intervențiile mele au putut salva țarei această podoabă culturală.

În timpul ocupațiunei am fost gerant al secretariatului general al Ministerului de Domenii, funcțiune pe care am ocupat'o în diferite rînduri în timpul de 26 de ani cît am servit în acest department. Nu am fost numit de Germani „ca funcționar al Comandaturei” – ca „slugă a nemților” sau ca „prieten al dușmanilor noștri” cum mi se aruncă în obraz de ziarul Viitorul ci ca cel mai înalt funcționar al acestui departament am fost rugat și chemat, cu delegație oficială, de actualul Ministru Kiriacescu, care fusese desemnat de guvern cu gerarea acestui Minister pe lângă cea a Ministerului de Finanțe.

Ca gerant am luptat pentru readucerea vieței normale și reînceperea lucrului la țară, pentru reconstituirea tuturor ramurelor de producție și a gospodăriilor devastate de trupe, pentru oprirea devastării pădurilor, pentru producerea de venituri domeniiale care trebuiau să alimenteze bugetul statului de unde să se poată întreține întreaga admnistrație română, pentru repunerea în funcțiune a instituțiunilor care ocrotesc munca națională, ca Consiliul Superior al Agriculturii și Camerele de Comerț etc.

Mai mult încă, chiar în primele zile am obținut readucerea în țară a 48.000 prizonieri țărani, care – pe a mea răspundere – au fost lăsați liberi la ogoarele lor și pe care cu siguranță foamea i-ar fi pierdut pe jumătate dacă rămâneau în lagărele din Germania.

Mai greu a fost însă asigurarea hranei populației căci, lipsa din țările centrale făceau pe ocupanți să adune tot ce găseau spre a exporta. Pentru fiecare produs – până la cel mai neînsemnat – trebuia să duc necontenit o luptă grea ca să lese cât mai mult în țară. Memorii, proteste, intervenții personale, rugăminți, etc. erau mijloacele zilnice pentru a salva ceva mai mult pentru țară, îmbrăcăminte, încălzit, etc. Astfel de exemplu am fost în stare – contrar

afirmațiilor tendențioase din ziarul Viitorul – să fac ca dintr-o producție de pește de 11.499.000 kgr (până la 1 Aprilie 1918) să se exporte numai 839.000 kgr ear restul să fie lăsat pentru consumațiune în țară. Și aceasta a fost o mare binefacere, căci de ex. populațiunea din Dobrogea era expusă la a muri literalmente de foame, neavând nici măcar pâne. Cu modul acesta de muncă zilnic am fost în stare, pe cât s-a putut, să ferim populațiunea de calamitățile boalelor și epidemiilor provenite dintr-o stare de subnutriție și să-i conservăm sănătatea și puterea de muncă neatinsă.

Pe lângă aceste chestiuni generale am necesar să mă ocup după puțință și de nevoile individuale, pentru ca populațiunea să nu simtă atât de greu asperitățile ocupației străine și să știe că este și o autoritate română care sprijină interesele lor. Am ajuns astfel ca din toate unghiurile țarei să primesc neumărate plângeri și recalamațiuni – care depășeau cu mult competența departamentului Agriculturii – și pe care le susțineau în scris și verbal față de Administrația militară. Tocmai în această direcție am putut face mult bine, apărând zi cu zi avutul public și privat și drepturile fiecărui. Chiar Academia Română a scapat veniturile moșiilor ei – care erau să fie puse sub administrație forțată – numai grație acestor intervențiuni.

În toate relațiunile mele cu Administrația militară am fost corect, loial, și tocmai prin aceasta mi-am câștigat respectul lor și autoritatea necesară pentru a le putea spune adevărul în față cu mai multă tărie și șanse de izbândă.

La venirea guvernului Marghiloman am încetat de a mai gera Ministerul agriculturii și am fost numit prin decret Regal delegate tehnic la tratativele de pace unde am luat parte la negocierile pentru chestiile dunărene și Convenția vânzării cerealelor.

De la semnarea Păcei am fost numit Comisar al guvernului întărit cu o plenipotență specială din partea M. S. Regelui, pentru a negocia și a aplica convențiile economice. În această calitate am negociat vânzarea vinului și a țuicei, cum se știe, dobândind prețuri foarte urcate.

În această a doua parte a activității mele din teritoriul ocupat am avut de dus o luptă și mai grea căci acum lipsa de alimente din țările centrale silea pe ocupanți – cu toate că pacea fusese semnată – a stoarce tot ce se mai putea lua de la noi. După un ordin de la marele cartier german, pe la finele luni lui Mai rechizițiunile au început a lua astfel de proporții încît periclitau direct hrana populației și întreaga noastră economie națională: Vitele ne-au fost luate peste

80% din stocul de dinaintea războiului și exportate; ouăle, laptele, brânza de vaci și de oi, mierea fructele, legumele, inul cânepa, lâna etc. se rechiziționau cât mai mult; se dăduse ordin a se lua tot porumbul țăranilor care trebuia să le asigure hrana până la viitoarea recoltă de grâu; peștele care trecea de ½ kgr. trebuia sărat și exportat; prin sate pornise coloane de câte 40 de soldați care căutau prin casele țăranilor și le luau pânda, velințele, lâna și tot ce mai găseau, etc.

Deși nu mai intra acum în atribuțiunile mele am început o nouă luptă în contra acestor barbarii. Cu toate că prin această extraordinară rapacitate organizată s-a făcut mult rău populației, cred totuși că intervenția mea energetică și neobosită a fost de un mare folos și în aceste grele împrejurări. Ori cum: rechizițiile prin casele țăranilor ce le făceau coloanele militare au fost oprite; rechiziția cazanelor de țuică și a fructelor a încetat permițându-se țăranilor să-și fabrice singuri țuica și reziliindu-se contractile cu evreei cărora li se crease un Monopol al fabricării țuicei; tunderea oilor a doua oară – care era o barbarie – a fost oprită; o bună parte din vitele deja înregistrate au fost salvate de rechiziție; motoarele și țevile de aramă de la Băile Govora, acoperișul de aramă al Catedralei din Târgoviște, fabrica de conserve Staicovici și multe alte fabrici care erau gata a fi demontate au fost salvate una după alta: ș.a.m.d.

Protestele și memoriile ce le-am adresat în contra acestei rechiziții barbare precum și în contra demontării fabricelor noastre pentru a exporta mașinile – care ne-a distrus tânăra noastră industrie – vor forma desigur o bază serioasă a pretențiilor noastre justificate de despăgubiri la pacea generală. De altfel dosarele direcției generale economice vor fi un material prețios pentru acela care va voi să scrie odată istoria ocupațiunii militare a României și să tragă consecințele cuvenite.

Tot în calitate de comisar al Guvernului am fost însărcinat să negociez condițiunile predării administratiei țării în mâna Guvernului român, lucrare foarte grea și îndelungată, la care am fost ajutat de D-nii Crăsnaru, Burghel, Marian, Oscar Niculescu, Oscar Kiriacescu, Petre Antonescu, Ing. I. Tănăsescu (Petrol), Ing. Balasinovici, Murat, Ing. Mereuță, General Darvari, Dr. Dinu Brătianu, Tzigara-Samurcaș, Jul. Zanne etc. etc. Condițiunile grele ce căutau a ni le impune în unele chestiuni, refuzul nostru de a recunoaște contractele încheiate de administrația militară, precum și pretențiunile pe care le formulasem în chestiunea petrolului, etc. ne-au făcut ca nici după aproape 5 luni de negocieri să nu cedăm și astfel să întârziem ratificarea păcei și să putem câștiga timpul necesar pentru a vedea rezultatul final al războiului.

Această scurtă expunere vă poate da, Domnilor Colegi, o idee sinceră de

felul activității mele din timpul ocupațiunei, de greutatea sarcinei ce mi-am luat-o și situațiunea extrem de delicată în care mă aflam. Eu cred că mi-am îndeplinit o misiune sfântă față de țară și compatrioții mei și – cu toată munca istovitoare ce am avut-o timp de 2 ani neîntreruți – am marea satisfacție că am putut să-mi îndeplinesc în totul datoria de bun Român ce mi-o dicta conștiința mea”.

În încheiere prezentăm semnăturile olografe din cartea de onoare a muzeului, lăsate de feldmareșalul german și de către Prințul Moștenitor August Wilhelm, care au fost rugați să semneze, la fel ca oricare altă persoană care avea plăcerea să facă acest lucru la ieșirea de la muzeu, fără nici cea mai mică urmă de discriminare sau altceva.

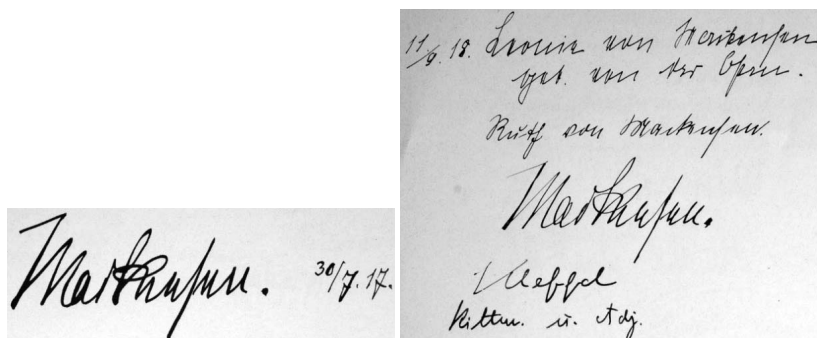

Fig. nr. 2 – Semnătura Feldmareșalului Mackensen în cartea de onoare a Muzeului de Istorie Naturală din București cu ocazia vizitelor din 30.07.1917 și 11.09.1918.

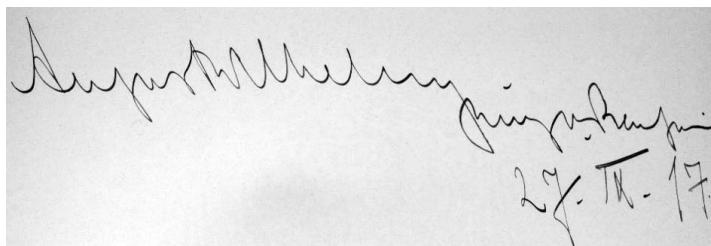

Fig. nr. 3 – Semnătura fiului Împăratului Germaniei, August Wilhelm, în cartea de onoare a Muzeului de Istorie Naturală din București cu ocazia vizitei din 27.09.1917.

În fața unor astfel de cuvinte, nouă, lucrătorilor la Muzeul lui Grigore Antipa, nu ne mai rămâne de făcut decât să ne înclinăm cu respect.

Bibliografie:

- [1] Petrescu, I., *Grigore Antipa – un om al datoriei*. Studii și comunicări/DIS, vol. X, 2017, 127–132;
- [2] Paucă, M., *Mi-am retrăit viața. Amintirile geologului Mircea Paucă*, 1988, 158.